

باسمه تعالی

شناسایی و استخراج تاثیر نقش مادر مسلمان در تربیت کودک

از دیدگاه روایات اسلامی

دکتر خاطره طویبا، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، ttouraj@gmail.com

دکتر تورج مهدی زاده ملاباشی، دکترای تخصصی مدیریت رسانه، وزارت نیرو، شرکت آب منطقه ای

اردبیل ttouraj@gmail.com

چکیده

نقش زن مسلمان در خانواده، یک نقش مهم و اساسی به شمار می رود او در خانواده دو وظیفه خطیر و مهم دارد که وظیفه همسررداری و وظیفه مادری است. در این مقاله هدف شناسایی و استخراج میزان تاثیر نقش مادر در تربیت کودک از دیدگاه روایات منقول از ائمه اطهار ع است. برای این منظور و رسیدن به هدف تحقیق، به متون و کتب معتبر احادیث مراجعه و با فیش برداری داده ها و اطلاعات اولیه استخراج گردید سپس با تحلیل محتوا، موارد و عوامل کلیدی متن احادیث معتبر همسان سازی و طبقه بندی گردید در انتها خوشه های بدست آمده با استفاده از مجمع خبرگان 5 نفره، ارزیابی و نمره گذاری شد و با روش دلفی کاغذی، دوازده نقش مهم که بیش از بقیه نمره آورده بودند استخراج و به عنوان نتیجه ارائه گردید.

واژه های کلیدی: نقش مادر، نقش زن، اسلام، تربیت کودک، روایات و احادیث

مقدمه و کلیات تحقیق

در اسلام زن پایه و اساس بنیان خانواده محسوب می شود و بدون حضور وی خانواده ای وجود نخواهد داشت، به علاوه اسلام ارزش ویژه ای به مقام مادر نیز قائل شده است. در واقع دو نقش اصلی زن در خانواده یعنی همسررداری و مادری، از حیاتی ترین و اصیل ترین نقشها در ایجاد سلامت در جامعه می باشد. زن مظهر آرامش و ثبات و مرد مظهر استقامت و شجاعت است آرامش و ثبات دو عامل مهم برای پایه ریزی سلامت روانی افراد خانواده و در مقیاس بزرگتر افراد جامعه است و اینجاست که نقش زن در سلامت جامعه خود را نشان می دهد اما مهم از آن نقش زن به عنوان مادر و در مقام تربیت نسل آینده است که بسیار تاثیر گذار بر سرنوشت جامعه

است. مادر می تواند با عمل به وظایف خود در تربیت صحیح کودک زمینه ساز تکامل جوامع انسانی بوده و آثار عمده ای در ارتقا و رشد و پویایی اجتماع برجای بگذارد، در واقع می توان گفت زن محور خانواده است.

بیان مساله و ضرورت تحقیق

با توجه به نقش محوری زن در خانواده و به ویژه تربیت نسل آینده بشریت، به نظر می رسد اسلام باید نسخه های بکر و بدیعی در این رابطه داشته باشد چرا که موضوع بسیار مهم و مربوط به نصف جامعه بوده و می تواند جامعه را به رستگاری برساند، بر این اساس این مساله پیش می آید که آیا اسلام در رابطه با تربیت کودک، آیا نقشی برای زن و مادر در نظر گرفته است و اگر جواب مثبت است این نقش ها کدامند و در کدام احادیث و روایات ائمه اطهار ع به آن اشاره شده است این موضع می تواند راهنمای خوبی برای مادرانی باشد که دوران بارداری خود را سپری می کنند و در انتظار به دنیا آوردن کودکی هستند که باید تربیتشان کنند و چه بهتر این تربیت هوشمندانه و منطبق بر تعالیم اسلامی و الهی باشد تا رستگاری و عاقبت بخیری نصیب نوع بشر شود. ضرورت توجه به نقش مادر در تربیت کودک در زمان حاضر که بنیان خانواده های غربی در هم پاشیده و کودکان در موسسات نگهداری می شوند بسیار مهم است و الزام زمانی امر از این بابت است از طرفی مسلمانان در ممالک اسلامی به سبب توسعه ظاهری غرب که تنها یک بعدی بوده و در تکنولوژی است عمدتاً آنها را معیار زندگی خود قرار می دهند لذا از نظر مکانی هم این موضوع در کشور ایران که هنوز امیدوار به برپایی جامعه اسلامی به معنای واقعی خود را دارد می تواند مهم و حیاتی انگاشته شود.

نقش زن در روایات ائمه اطهار ع

ایفای وظیفه زن در کانون خانواده از طرف امیر مومنان علی علیه السلام به عنوان یک جهاد فی سبیل الله شمرده شده است:

جهاد المراه حسن التبعل¹

جهاد زن حسن شوهرداری است.

¹ من لا یحضره الفقیه، ج3، ص 439 حکمت، ص131، نهج البلاغه

همانطور که گفته شد علاوه بر وظیفه همسری که زن مسلمان به عهده دارد وظیفه بسیار مهمی را در نقش یک مادر در زمینه تربیت کودکان خود دارد و به این موضوع در اسلام نیز بسیار تاکید شده است برای مثال حضرت علی علیه السلام در مورد تغذیه کودک با شیر مادر و نقش آن در پرورش شخصیت کودک می فرماید:

ما من لبن رضع به الصبی اعظم بر که علیه من لبن امه²

هیچ شیری که به کودک داده می شود عظمت و برکتش بیشتر از شیر مادرش نیست.

امام علی (ع) به تاثیر شیردهی در بنای ساختار شخصیتی و اعتقادی به میزانی اهمیت می دادند که افراد را سفارش به توجه و داشتن حساسیت نسبت به این مساله می کردند. فرموده اند:

آنچنان که برای ازدواج [حساسیت به خرج می دهید] و انتخاب می کنید؛ برای شیر دادن نیز انتخاب کنید، زیرا شیر دادن طبیعت را تغییر می دهد.³

حضرت علی (ع) نقش مادر، در ایجاد ویژگی های نیک اخلاقی در فرزندان را بسیار مهم و ریشه ای می دانند و در این رابطه می فرمایند:

حسن الاخلاق برهان کرم الاعراق⁴

اخلاق نیک و حمیده و سجایای اخلاقی دلیل پاکی وراثت و فضیلت ریشه خانوادگی است.

همچنین می فرمایند:

کسی که ریشه خانوادگی اش شریف است در حضور و غیاب و در هر حال دارای فضیلت و صفات پسندیده است.⁵

² وسائل الشیعه، ج 15، باب 68، ص 175، ج 2

³ وسائل الشیعه، ج 25، ص 188، ج 6

⁴ غرر الحکم، ص 379.

⁵ غرر الحکم، ص 379

مجموعه احادیث منقول از امیر مومنان حضرت علی علیه السلام حکایت از نقش کلیدی و محوری مادر در ایجاد و تربیت فرزندان سالم با خصوصیات اخلاقی نیک و پسندیده است که در نوع خود یکی از موثرترین خدمتها به جامعه اسلامی محسوب می شود.

حضرت پیامبر اعظم (ص) در توصیه به مادران می فرماید:

انظر فی الی شیئی تصنع ولدک فان العرق اساس.

نگاه کن و ببین که در چه محلی فرزندت را قرار می دهی.

یعنی مادر باید در انتخاب محل زندگی و محل رشد و نمو کودک دقت کند چرا که بسیاری از خصوصیات اکتسابی و رفتارهای تقلیدی کودک از جامعه ای که در آن زندگی می کند متأثر است. به هر حال صفات جسمانی نسل های انسانی معلول عوامل وراثت است ولی معذالک تاثیر عوامل فرهنگی را نباید از نظر دور داشت. زیرا سبک زندگی مردم یک جامعه علاوه بر اینکه در سایر جنبه های رشد و نمو کودکان آن جامعه موثر است در خصوصیات بدنی و جسمانی وی نیز تاثیر دارد. وراثت عقلی مانند خصوصیات هوش اجتماعی و هوش فرهنگی و حتی هوش هیجانی تحت تاثیر اجتماع و نیز تحت تاثیر نوعی وراثت هستند همچنین است نوع مزاج، قوای تعقل و تفکر، قدرت خیال پردازی و حافظه و امثال آن. اندیشمندان و روانشناسان درباره موروثی بودن ویژگی های جسمانی اتفاق نظر دارند لکن در خصوص وراثت خصوصیات روانی و عقلانی نظرات مختلف و متناقضی مطرح است. اگر چه گروهی درباره عوامل محیطی و تاثیر این عوامل بر ویژگی هاس شخصیتی انسان ها به ویژه در دوران کودکی و طفولیت، راه افراط و تفریط را پیش گرفته اند و معتقد شدند که محیط عامل اساسی در رشد هوش افراد و شکل گیری هویت و شخصیت آنهاست، را ستون به عنوان مؤسس مکتب رفتار معتقد است، رشد روانی کودک قطعا تابع ویژگی های محیطی پیرامون وی است در حالی که عده ای در رابطه با نقش وراثت، افراط کرده و آن را پر رنگ شمرده اند. البته گروهی هم هستند که راه میانه را در پیش گرفته و به تاثیر هر دو اذعان کرده اند. به عبارت دیگر، بخشی از ویژگی های روانی مانند هوش و یا جنبه های عاطفی و طبع و مزاج افراد را معلول تاثیر عوامل ارثی و سایر ویژگی ها مثل عادات اجتماعی و رفتار اخلاقی و طرز برخورد با اشخاص و اشیا را معلول عوامل محیطی و تحت تاثیر فرهنگ و جامعه ذکر کرده اند در هر سه گروه یا اصرار بر وراثت است که باز نقش ژنتیکی مادر مطرح می شود و یا اصرار بر محیط رشد و

نمو و اکتسابی بودن صرف خصوصیات روانی و جسمانی است که مادر اصلی ترین وظیفه را در تربیت کودک در این حوزه متحمل می شود.

حضرت پیامبر اکرم (ص) فرمودند:

از ازدواج با زن های احمق و کم هوش اجتناب کنید زیرا
مصاحبت با آنها ناگوار و فرزندى که از او متولد می شود تباه و بی
ارزش است.⁶

اصولا صفات روانی که از والدین به فرزندان می رسد صفاتی است که والدین به نوبه خود از والدین خویش به ارث برده اند.

نخستین دانشمندانی که در خصوص ارتباط بین خصوصیات روانی و به ویژه هوش و انواع آن، میان کودک و مادر تحقیق و پژوهش نمود فرانسیس گالتن بود وی جزو اولین کسانی است که اثبات نمود صفات ضمیری و فضایل ذهنی، می تواند ناشی از ارث باشد و از مادر به فرزند منتقل شود.

گالتن پس از پژوهش های متعددی که انجام داد به این نتیجه رسید که صفت یا استعداد ویژه و انحصاری میان بسیاری از افراد یک خانواده و فامیل به خصوص می توان یافت که بین آنها مشترک باشد و این خود دلیل بزرگی برای اثبات موروثی بودن آن صفات و گروهی از خصوصیات اخلاقی است.

مطالعات گدارد آمریکایی نیز نشان می دهد که وی پس از پژوهش های خود به این نتیجه رسید که نباید با زنان کم هوش ازدواج کرد و فرزند آورد، گدارد در مطالعه خانواده کالیکاک با دو سلسله متمایز از افراد مواجه بود. یکی سلسله باهوش که افراد آن از مردمان برجسته و دارای مشاغل عالی بودند و سلسله آنها به مادر باهوشی منتهی می شد و دیگر سلسله ای که افراد آن از لحاظ هوش ضعیف و غالباً مردم بینوا و جانی و بدکاره و پست بودند و رشته آنها به زن دیگر کالیکاک که زنی کم هوش و از خانواده ای پست و شرابخوار بود می رسید. کالیکاک از سربازان آمریکایی و از کسانی بود که در جنگ های آمریکا شرکت کرده بود. روزی که از جنگ برگشته بود با یکی از دوستان خود به میخانه رفت و در آنجا با دختری کم هوش آشنا شد و کم کم به او علاقه مند شد و این علاقه منجر به ازدواج گردید. در سال 1912 میلادی نوادگان نسل کالیکاک از این زن به

⁶ تفصیل و سائل الشیعه جلد سوم، ص 6 طبع سنگی.

480 نفر رسید که غالب آنها از راه های مختلف موجبات مزاحمت دولت را فراهم می کردند و از این عده 36 نفر گدا و بیچاره و 33 نفر فاسد الاخلاق و جانی و تعدادی دیگر الکلی و برخی هم بد کاره و... بودند.

چند سال بعد از آنکه کالیکاک مجدداً از جنگ مراجعت کرد از خانواده ای محترم زنی اختیار کرد که از نسل او هم در زمان مطالعات مربوطه 496 نفر به وجود آمده بودند و با اینکه نسبت آنان به همان کالیکاک می رسد، چون از لحاظ مادر از سلسله قبلی جدا و متمایز بودند همگی، جز سه نفر از آنها مشاغل آبرومندی از قبیل طبابت، وکالت، معلمی، قضاوت و غیره داشتند.

پس بیان هوش و ملکات عقلی فرزندان و والدین به ویژه مادر، رابطه عمیق ارثی وجود دارد، چنانچه مقایسه ای که شوستر⁷ میان دانشجویان دانشگاه آکسفورد و پدران آنها که در همان دانشگاه درس می خواندند به عمل آورده، نتیجه ای به دست داده آن بود که میان پدرها و فرزندان در خصوصیات روانی و میزان هوش و توانایی آنها ارتباط عمیقی وجود دارد.

مشخصات مجمع خبرگان

هدف این پژوهش شناسایی و استخراج تاثیر نقش مادر مسلمان در تربیت کودک از دیدگاه روایات اسلامی است لذا برای شناسایی عوامل، مجمع خبرگان متشکل از 5 نفر که بصورت هدفمند انتخاب گردید و شامل گروه های ذیل بود:

← 2 نفر از اساتید و مدرسین دانشگاه در رشته های مرتبط،

← 3 نفر روحانی تحصیل کرده فقه اسلامی،

خلاصه یافته ها

بر اساس تفسیر و تحلیل نتایج، مشخص شد یک مادر در تربیت فرزند از نظر روایات دارای نقش های ذیل است این نقش ها بین خبرگان که عمدتاً از اساتید حوزه و دانشگاه بودند منتشر شده و با روش دلفی کاغذی از ایشان نظرات استعلام گردید پس از سه دور انجام دادن روش دلفی، طبقه بندی مربوطه صورت گرفت که در جداول ذیل نتایج دوره های مختلف دلفی ارائه می شود.

⁷ Schouster

جدول 1- نتایج دور اول - شناسایی و استخراج تاثیر نقش مادر مسلمان در تربیت کودک از دیدگاه روایات اسلامی با تحلیل تفسیری و کنترل و رتبه بندی خبرگان- دور اول

ردیف	5	4	3	2	1	کد خبره
						عنوان عامل موثر
2	0	1	1	0	0	انتقال صفات موروثی
1	0	1	0	0	0	ملکات عقلی
5	1	1	1	1	1	قدرت تجزیه و تحلیل
0	0	0	0	0	0	قدرت ارتباط
5	1	1	1	1	1	بخشندگی
0	0	0	0	0	0	عزت نفس
4	0	1	1	1	1	خوش رویی و بشاش بودن
0	0	0	0	0	0	عدم لجبازی
3	1	0	0	1	1	رعایت آداب شرعی
5	1	1	1	1	1	انجام وظایف و تکالیف
1	0	1	0	0	0	پذیرش اشتباه
0	0	0	0	0	0	اعتقاد عمیق به پروردگار
4	1	0	1	1	1	سعی در رسیدن به اهداف
4	1	1	0	1	1	راز داری
5	1	1	1	1	1	راستگویی
5	1	1	1	1	1	احترام به بزرگتر
1	0	1	0	0	0	وقت شناسی
2	0	0	1	1	0	مطالعه کردن
3	1	1	0	1	0	صحبت بموقع
3	0	1	1	1	0	گوش دادن
0	0	0	0	0	0	مودب بودن
2	0	1	1	0	0	رعایت بهداشت اجتماعی
3	1	1	0	0	1	رعایت بهداشت فردی
4	1	1	0	1	1	نظم داشتن
4	1	1	0	1	1	امانت داری
2	0	0	1	0	1	مسئولیت پذیری
0	0	0	0	0	0	اعتماد به نفس داشتن
3	1	0	1	1	0	عذرخواهی کردن

* لازم به توضیح است نظرات یک خبره که در مراحل بعدی غایب بود در این جدول نیز حذف شد و نتایج با 5 خبره بررسی شد.

جدول 2- نتایج دور دوم - شناسایی و استخراج تاثیر نقش مادر مسلمان در تربیت کودک از دیدگاه روایات اسلامی با تحلیل تفسیری و کنترل و رتبه بندی خبرگان - دور دوم

ردیف	5	4	3	2	1	کد خبره
						عنوان عامل موثر
4	1	1	0	1	1	انتقال صفات موروثی
0	0	0	0	0	0	ملکات عقلی
5	1	1	1	1	1	قدرت تجزیه و تحلیل
5	1	1	1	1	1	قدرت ارتباط
5	1	1	1	1	1	بخشندگی
0	0	0	0	0	0	خوش رویی و بشاش بودن
4	0	1	1	1	1	عزت نفس
4	1	1	0	1	1	رعایت آداب شرعی
3	1	0	0	1	1	عدم لجبازی
0	0	0	0	0	0	انجام وظایف و تکالیف
1	0	1	0	0	0	پذیرش اشتباه
0	0	0	0	0	0	اعتقاد عمیق به پروردگار
0	0	0	0	0	0	سعی در رسیدن به اهداف
4	1	1	0	1	1	راز داری
5	1	1	1	1	1	راستگویی
5	1	1	1	1	1	احترام به بزرگتر
1	0	1	0	0	0	وقت شناسی
0	0	0	0	0	0	مطالعه کردن
0	0	0	0	0	0	صحبت بموقع
1	0	1	0	0	0	گوش دادن
5	1	1	1	1	1	مودب بودن
1	0	1	0	0	0	رعایت بهداشت اجتماعی
4	0	1	1	1	1	رعایت بهداشت فردی
4	1	1	1	0	1	نظم داشتن
4	1	1	1	0	1	امانت داری
0	0	0	0	0	0	مسئولیت پذیری
0	0	0	0	0	0	اعتماد به نفس داشتن
3	1	0	1	1	0	عذرخواهی کردن

جدول 3- نتایج دور سوم - شناسایی و استخراج تاثیر نقش مادر مسلمان در تربیت کودک از دیدگاه روایات اسلامی با تحلیل تفسیری و کنترل و رتبه بندی خبرگان - دور سوم

ردیف	5	4	3	2	1	کد خبره
						عنوان عامل موثر
1	0	0	0	1	0	انتقال صفات موروثی
0	0	0	0	0	0	ملکات عقلی
5	1	1	1	1	1	قدرت تجزیه و تحلیل
5	1	1	1	1	1	قدرت ارتباط
5	1	1	1	1	1	بخشندگی
0	0	0	0	0	0	عزت نفس
4	0	1	1	1	1	خوش رویی و بشاش بودن
4	1	1	0	1	1	عدم لجبازی
0	0	0	0	0	0	رعایت آداب شرعی
0	0	0	0	0	0	انجام وظایف و تکالیف
1	0	1	0	0	0	پذیرش اشتباه
0	0	0	0	0	0	اعتقاد عمیق به پروردگار
0	0	0	0	0	0	سعی در رسیدن به اهداف
4	1	1	0	1	1	راز داری
5	1	1	1	1	1	راستگویی
5	1	1	1	1	1	احترام به بزرگتر
1	0	1	0	0	0	وقت شناسی
0	0	0	0	0	0	مطالعه کردن
0	0	0	0	0	0	صحبت بموقع
1	0	1	0	0	0	گوش دادن
5	1	1	1	1	1	مودب بودن
1	0	1	0	0	0	رعایت بهداشت اجتماعی
4	0	1	1	1	1	رعایت بهداشت فردی
4	1	1	1	0	1	نظم داشتن
4	1	1	1	0	1	امانت داری
0	0	0	0	0	0	مسئولیت پذیری
0	0	0	0	0	0	اعتماد به نفس داشتن
1	1	0	0	0	0	عذرخواهی کردن

نتیجه گیری اولیه

در نهایت، پس از اتمام دلفی و رسیدن به توافق هشتاد درصدی در امتیاز دهی و رتبه بندی، از میان عوامل 28 گانه مطروحه، 12 عامل حائز رتبه بالاتر شدند که نتایج در جدول زیر درج گردیده است:

جدول 4- نتایج دور نهایی - شناسایی و استخراج تاثیر نقش مادر مسلمان در تربیت کودک از دیدگاه روایات اسلامی با تحلیل تفسیری و کنترل و رتبه بندی خبرگان - دور نهایی

ردیف	کد خبره					عنوان عامل موثر
	5	4	3	2	1	
4	0	1	1	1	1	رعایت بهداشت فردی
4	1	1	1	0	1	نظم داشتن
5	1	1	1	1	1	قدرت تجزیه و تحلیل
5	1	1	1	1	1	قدرت ارتباط
5	1	1	1	1	1	بخشندگی
5	1	1	1	1	1	امانت داری
5	1	1	1	1	1	خوش رویی و بشاش بودن
5	1	1	1	1	1	عدم لجبازی و مطیع بودن
4	1	1	0	1	1	راز داری
5	1	1	1	1	1	راستگویی
5	1	1	1	1	1	احترام به بزرگتر
5	1	1	1	1	1	مودب بودن

لازم به توضیح است که عوامل دارای نمره منطبق با رواداری قابل قبول، در جدول فوق دیده می شوند، همچنین نظرات خبره ای که در مراحل بعدی غایب بود در این جداول نیز حذف شده است و برای همه خبرگان تعریف دو جمله ای از عامل در همان ابتدا ارسال گردیده بود تا از هر گونه ثنویت در تعاریف پیشگیری شود. در انتهای جمع بندی نظرات خبرگان با دلفی، عواملی که دارای نمره ای کمتر از 20 درصد نمره نهایی بودند (4 از 5)، بر اساس قرارداد اولیه که بر مبنای تطابق 80 درصدی پاسخ ها بوده است مورد سوال قرار نگرفتند هر چند خبرگان در هر دور می توانستند عواملی اضافه نمایند و یا عوامل حذف شده قبلی را دوباره به جریان بیندازند

که این کار در این پژوهش و با این مجمع خبرگان صورت نگرفت. منظور از نمره در جداول اخیر، شماره و تعداد خبرگانی است که عامل مورد نظر را به عنوان عامل موثر، مورد پذیرش قرار داده اند.

برای کاهش و البته پیشگیری از خطا و فشار گروه و اشتباه، این جمله کلیدی در دور دوم و نهایی به همه خبرگان ارسال شد که: «شما به عنوان خبره مختار هستید نظرات دور قبلی خود را کلاً عوض نمایید، ویرایش کنید و یا عواملی را که پذیرفته اید، رد کنید و عواملی که رد کرده اید و یا در جدول نیستند به آن اضافه کنید، حتی قادر هستید توضیحات و تعاریف را ویرایش و اصلاح نمایید.»

بر این اساس ارسال صورت گرفت و پاسخ ها برای آخرین بار دریافت گردید، همانگونه که ملاحظه می گردد پاسخ های دور سوم بالای 80 درصد با رواداری به اضافه منهای یک منطبق است در صورتیکه این انطباق رخ نمی داد دور چهارم و پنجم و.. را ادامه می دادیم تا انطباق مورد نظر ایجاد شود. خروجی های روش دلفی چیزی جز یک نظریه نیست. این نظریه به همان اندازه از اعتبار برخوردار است که نظرات افراد شرکت کننده معتبر می باشد. دیدگاه ها و نظرات شرکت کنندگان بر اساس روابط آماری و نه بر اساس اراء اکثریت و اقلیت خلاصه می شود. (مهدی زاده، 1389) تجزیه و تحلیل داده های حاصل از مرحله نهایی دلفی بله 8، نشان داد عوامل دوازده گانه مطرحه عبارتند از:

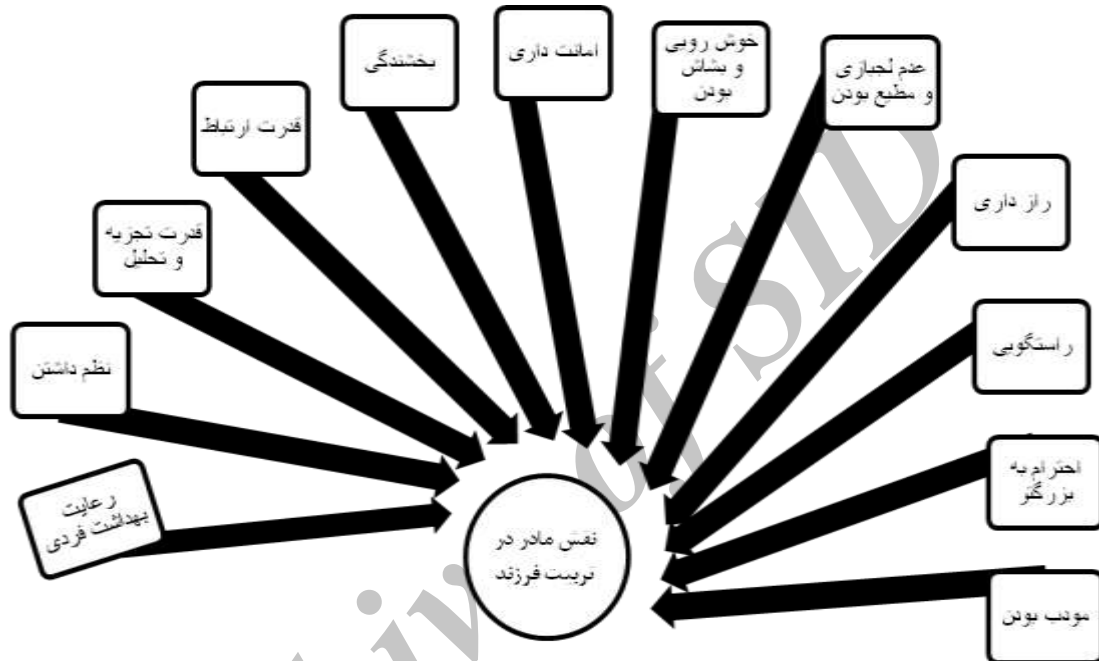
- 1) رعایت بهداشت فردی
- 2) نظم داشتن
- 3) قدرت تجزیه و تحلیل
- 4) قدرت ارتباط
- 5) بخشندگی
- 6) امانت داری
- 7) خوش رویی و بشاش بودن
- 8) عدم لجبازی و مطیع بودن
- 9) راز داری
- 10) راستگویی
- 11) احترام به بزرگتر
- 12) مودب بودن

⁸ برای نخستین بار، دلفی کاغذی را در محیط پیام رسانه بله پیاده کرده و از بله به عنوان ابزار جمع آوری نظر خبرگان استفاده نموده ایم.

Archive of SID

جمع بندی و نتیجه گیری نهایی

مدل ارائه شده به عنوان مدل مفهومی به شکل زیر می باشد که در این پژوهش نام مدل را «فراز 6» گذاشته ایم:

شکل 1- «مدل فراز 6»، مدل مفهومی تاثیر نقش مادر مسلمان در تربیت کودک از دیدگاه روایات اسلامی (مآخذ: مولفان)

این مدل می تواند راهنمای خوبی برای خانواده هایی باشد که طالب این هستند کودکان خود را با تربیت اسلامی پرورش دهند همچنین راهنمای مناسبی برای آقایان در شرف ازدواج و انتخاب همسر است که بدانند مادر چه نقش هایی در تربیت فرزنده آینده شان خواهد داشت تا با چشمی باز و انتخاب همسر آینده را با توجه به ویژگی ها و خصوصیاتشان انتخاب نمایند.

همانطور که گفته شد دوازده عامل موثر عبارتند از:

1) رعایت بهداشت فردی

پیامبر صلی الله علیه و آله:

طَهَّرُوا هَذِهِ الْأَجْسَادَ طَهَّرَكُمُ اللَّهُ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ عَبْدٌ يَبِيْتُ طَاهِرًا إِلَّا بَاتَ مَعَهُ مَلَكٌ فِي شِعَارِهِ وَلَا يَتَقَلَّبُ سَاعَةً مِنْ اللَّيْلِ إِلَّا قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِكَ فَإِنَّهُ بَاتَ طَاهِرًا؛

جسمتان را پاکیزه کنید، خداوند پاکیزه تان کند، زیرا هیچ بنده ای نیست که شب بابدنی پاکیزه بخوابد مگر این که فرشته ای در جامه او با وی می خوابد و هیچ لحظه ای از شب از این پهلوی به آن پهلوی نمی شود، مگر این که آن فرشته می گوید: خدایا بنده ات را بیامرز، زیرا که با بدنی پاکیزه خوابیده است.⁹

2) نظم در کارها

در سفارشات امام علی (ع) می خوانیم:

«أَوْصِيكُمْ بِوَأَهْلِي وَمَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي بِتَقْوَى اللَّهِ وَنَظْمِ أَمْرِكُمْ»¹⁰

شما (حسن و حسین)، تمام فرزندان، خانواده و کسانی را که این نامه من به آنها می رسد، به تقوای الهی و نظم در کارها سفارش می کنم.

3) قدرت تجزیه و تحلیل (تدبر و تفکر)

قال الامام الصادق - عليه السلام - في دعاء:

اللهم نشرت عهدك و كتابك فاجعل نظري فيه عبادة و قراءتي فيه تفكراً و فكري فيه اعتباراً و لا تجعل قرائتي قراءةً لا تدبر فيها و لا تجعل نظري فيه غفلةً.¹¹

امام صادق - عليه السلام - در دعایی فرمود:

خدایا منتشر کردم عهد و کتاب تو را، پس قرار بده نگاه من را بر آن عبادت و خواندن مرا در آن با تفکر و اندیشیدن و فکر من در آن را وسیله عبرت قرار ده و قرار نده خواندن من را خواندنی که در آن تدبر و تفکر نباشد و قرار نده نگاه مرا در آن، نگاهی غافل و بی خبر (از عمق مطالب آن).

⁹ کنز العمال، ح ۲۶۰۰۳

¹⁰ سید رضی، نهج البلاغه، نامه 47 از وصایای امام علی (ع) به امام حسن و امام حسین (ع).

¹¹ مصباح الانوار، ص 141

4) قدرت ارتباط

مَنْ أَصْلَحَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ؛¹²

هر کس رابطه اش را با خدا اصلاح کند، خداوند رابطه او را با مردم اصلاح خواهد نمود.

5) بخشنده‌گی

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم:

إِنَّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ أَرْبَعَ عِلَامَاتٍ: وَجْهٌ مُنْبَسِطٌ وَلِسَانٌ لَطِيفٌ وَقَلْبٌ رَحِيمٌ وَيَدٌ مُعْطِيَةٌ؛¹³

بهشتی‌ها چهار نشانه دارند: روی گشاده، زبان نرم، دل مهربان و دست بخشنده.

6) امانت داری

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم:

أَدِّ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنْ أَيْتَمَنَكَ وَلَا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ.¹⁴

اگر کسی تو را امین دانست و امانتی به تو سپرد آن را به او برگردان و اگر کسی به تو خیانت و دغلیکاری کرد تو به او خیانت مکن.

7) خوش رویی و بشاش بودن

امام علی علیه السلام:

بِشْرُكَ يَدُلُّ عَلَى كَرَمِ نَفْسِكَ؛¹⁵

خوش رویی و گشاده رویی تو نشانگر بزرگواری و کرامت نفس توست.

8) عدم لجبازی و مطیع بودن

قال رسول الله (ص):

العبد المطيع لوالديه و لربه في اعلى عليين.¹⁶

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

بنده ای که مطیع پدر و مادر و پروردگارش باشد، روز قیامت در بالاترین جایگاه است.

¹² بحار الأنوار (ط-بیروت) ج 68، ص 366، ح 12

¹³ مجموعه ورام ج 2، ص 91

¹⁴ شهاب الاخبار، ص ۳۲۶

¹⁵ تصنیف غررالحکم و دررالکلم ص 434، ح 9933

¹⁶ کنز العمال، ج 16، ص 467.

9) راز داری

امام صادق علیه السلام:

أَمَرَ النَّاسَ بِخَصْلَتَيْنِ فَضَيَعُوهُمَا فَصَارُوا مِنْهُمَا عَلَى غَيْرِ شَيْءٍ: الصَّبْرُ وَالْكِتْمَانُ¹⁷

مردم به دو خصلت مأمور شدند، اما آنها را تباه کردند و از این رو همه چیز را از دست دادند:

پایداری و راز داری.

10) راستگویی

امام علی علیه السلام:

الْمُؤْمِنُ صَدُوقٌ اللِّسَانِ بَدُولُ الْإِحْسَانِ¹⁸

مؤمن بسیار راستگو و بسیار نیکوکار است.

11) احترام به بزرگتر

امام علی سلام الله علیه:

قُمْ عَنْ مَجْلِسِكَ لِأَبِيكَ وَ مَعْلَمِكَ وَإِنْ كُنْتَ أَمِيرًا¹⁹

به احترام پدر و معلّم از جای برخیز، گرچه فرمان روا باشی.

12) مودب بودن

امام علی علیه السلام:

لَا غِنَى كَالْعَقْلِ، وَلَا فَقْرَ كَالْجَهْلِ، وَلَا مِيرَاثَ كَالْأَدَبِ وَلَا ظَهِيرَ كَالْمُشَاوَرَةِ²⁰

هیچ ثروتی چون عقل و هیچ فقری چون جهل و هیچ میراثی چون ادب و هیچ پشتیبانی مانند و همسان مشورت نخواهد بود.

¹⁷ کافی ج 2، ص 222، ح 2

¹⁸ تصنیف غررالحکم و دررالکلم ص 89، ح 1521

¹⁹ غررالحکم و دررالکلم: ح ۲۳۴۱ / میزان الحکمه، ح 13234

²⁰ نهج البلاغه(صبحی صالح) ص 478

پیشنهادات

برای تحقیقات آینده پیشنهاد وزن دهی این عوامل قابل طرح است در این صورت قادر به ارزیابی محتواها و سنجش آن ها نیز خواهیم بود. وزن دهی این عوامل می تواند فازی و یا غیر فازی باشد لکن در این رابطه پیشنهاد این است به سبب ابهام ذاتی در کنه و ماهیت موضوع، از اعداد فازی و یا منطق فازی بهره گرفته شود.

منابع و مآخذ

- 1) ابن منظور، لسان العرب، ج 12، ص 578، دار صادر، بیروت، 1414 ق؛ طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، ج 6، ص 176، کتابفروشی مرتضوی، تهران، 1375 ش.
- 2) حسنی، سید محمد ابراهیم، روش های تربیت در پرتو قرآن و نهج البلاغه. قم، ص 150-151، 1387.
- 3) حرّ عاملی، وسائل الشیعه، بیروت، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، دوم، 1414 ق.
- 4) ری شهری، محمد؛ میزان الحکمه، (ج 3)، دفتر تبلیغات اسلامی قم، چاپ 1362.
- 5) سید رضی، نهج البلاغه، نامه 47 از وصایای امام علی (ع) به امام حسن و امام حسین (ع).
- 6) گیدنز، آنتونی، جامعه شناسی. ترجمه صبوری، تهران: نشر نی، 1374.
- 7) علی بن موسی، امام هشتم (ع)، طبّ الرضا علیه السلام، ترجمه، امیر صادقی، نصیر الدین، ص 201-202، معراجی، تهران، چاپ ششم، 1381 ش.
- 8) کلینی، الکافی، محقق، غفاری، علی اکبر، آخوندی، محمد، ج 5، ص 85، دارالکتب الإسلامیه، تهران، چاپ چهارم، 1407 ق.
- 9) گلپایگانی، سید محمد رضا، در المنزود، قم، دارالقرآن الکریم، اول، 1414 ق.
- 10) مجله مجمع الفقه الاسلامی (انس زرقا)، الدورة السابعة لمؤتمر مجمع الفقه الاسلامی، العدد السابع، الجزء الثالث، 1412 ق.
- 11) محقق اردبیلی، مجمع الفائدة و البرهان، تحقیق اشتهااردی، عراقی و یزدی، قم، جامعه مدرسین، اول، 1416 ق.
- 12) محقق نراقی، عوائد الایام، قم، مکتبه بصیرتی، 1408 ق.
- 13) محقق نوری طبرسی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، دوم، 1409 ق.
- 14) مصطفوی، حسن، مصباح الشریعه، ص 268، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، تهران، چاپ اول، 1360 ش.
- 15) مظفر، شیخ محمد رضا، اصول الفقه، قم، مؤسسه نشر اسلامی، بی تا.
- 16) موسوی خویی، سید ابوالقاسم، معجم رجال الحدیث، بی جا، بی تا، بی تا.
- 17) نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، تحقیق شیخ عباس قوچانی، دارالکتب الإسلامیه، دوم، 1367 ش.
- 18) نووی دمشقی، یحیی بن شرف، روضه الطالبین و عمدۀ المتقین، بیروت، دارالکتب العلمیه، بی تا.